

COMPETENȚA DE EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ: DESFĂȘURAREA UNUI DEMERS FORMATIV

Olga DUHLICHER

Catedra Limbi Germanice

The competence of intercultural education mobilizes multiple cognitive resources, schemes of perception, anticipation, judgment and thinking, opinions, values, reconstructed representations of the reality, theoretical and methodological knowledge, attitudes, skills, combining a strategy to solve communication problems and harmonization of cultural and social diversity. The model of the competence of intercultural education gathered the normative, teleological, content and technological aspects. The normative aspect of the model is based on the principle of inclusive initial training, the principle of systematical approach in training, and the reevaluation of the formative potential principle. These principles derived from the new functions and features of the essence of the educational process and the theories and approaches of renowned researchers. The content aspect is presented through a positive message of the competence of intercultural education resulting from the fusion of implicit and explicit education, in the context of the university and school curricula. The technological aspect proved that the efficiency of the implication lies in combining different forms of teaching activities and the continuity of the objectives of the two phases of the formative experiment: applied – formative and formative-applied. The elaboration of the curriculum focused on competences and the use of the observation sheets were the methodological support of the competence of intercultural education. The model is valuable as it contributed to the formation of the competence of intercultural education, resulting in a functional complementarity of generic competences and specific competences. The formation was performed during the classes of English Didactics (course and seminar), the didactic and pedagogical practice. Developing the didactic competence we strengthened the intercultural competence and we formed the competence of intercultural education.

În abordarea noastră orice relaționare dintre persoane se realizează prin intermediul competenței comunicative. Competența comunicativă poate fi apreciată drept o metacompetență. Ea constituie baza atât pentru formarea și exercitarea competenței interculturale, cât și pentru formarea și realizarea competenței didactice.

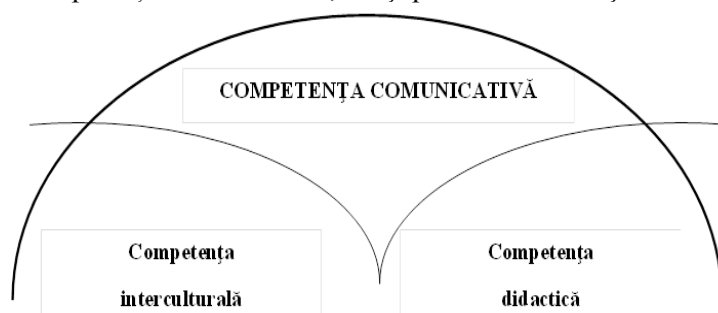

Fig.1. Relația dintre competența comunicativă, competența interculturală și cea didactică.

Atât competența interculturală, cât și cea didactică au un caracter integrator.

Competența interculturală se manifestă prin componenta afectivă, cognitivă și relațională/operațională (comportamentală) care se obiectivează în realitatea socioculturală prin prezentarea de sine și prin gestiunea relaționării.

Demonstrarea competenței interculturale generează un anumit tip de relații socioculturale, dar nu presupune în mod cert transmiterea acestui comportament și celui cu care relaționezi. Evident că orice dimensiune comportamentală conține și aspectul formativ, dar lipsa unei finalități în acest sens nu garantează efectul. Pornind de la ideea că învățarea este implicită, socială și explicită, școlară, accentuăm necesitatea formării competenței interculturale în contextul procesului de învățământ. Argumentele aduse cu referire la necesitatea unei deschideri, determinată de fenomenele progresului tehnico-științific, al globalizării și mobilității sporite, subliniază necesitatea formării competenței interculturale nu doar în contextul unui mediu multicultural, nu doar pentru rezolvarea unor situații socioculturale de moment, ci și pentru pregătirea omului pentru viață în sensul promovării unor valori de interculturalitate și în sensul capacității de a face față unor posibile

interferențe culturale. În această abordare, învățarea implicită, socială lasă loc activității educative explicite, școlare, care presupune un proces proiectat, organizat și evaluat dintr-o perspectivă pedagogică. Într-o astfel de situație, prezența doar a competenței interculturale ca expresie a competenței comunicative este inefficientă. Actul educațional realizat de către profesor necesită interferența/intercalarea a două dimensiuni comportamentale: interculturală și didactică.

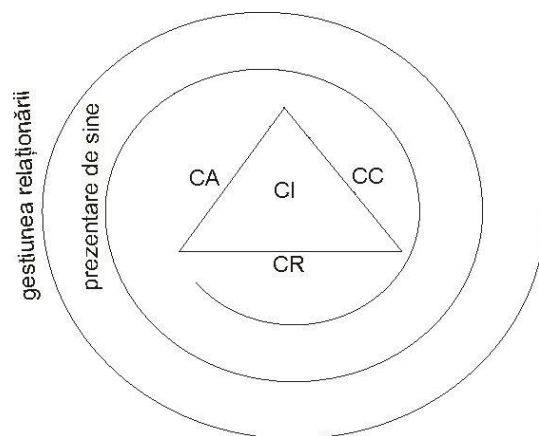

Fig.2. Conținutul competenței interculturale.

Competența didactică are, la rândul său, un caracter integrator. O definim cu statut de macrocompetență și identificăm următoarele componente: componenta instrumentală; componenta normativă; componenta teleologică; componenta decizională; componenta apreciativă; componenta proiectivă.

Prezența competenței interculturale la studenții facultăților cu profil pedagogic, precum și prezența competenței didactice nu garantează reușita educației interculturale a viitorilor discipoli. A face educație interculturală înseamnă de fapt a păși alături de elev în drumul său dinspre o gândire egocentrică spre o gândire universală, dinspre o gândire monoculturală spre o gândire inter- și pluriculturală bazată pe suplețe și profunzime, acceptare și stimă față de alte popoare/etnii. Astfel, competența interculturală a profesorului trebuie să coloreze întreaga structură a competenței didactice prin prisma principiilor interculturalității. Din aceste raționamente, lansăm ipoteza că formarea profesională inițială, ansamblul de competențe ale viitorilor profesori trebuie să conțină și *competența de educație interculturală (CEI)*, care își conturează componentele prin fuziunea funcțională dintre dimensiunile competenței interculturale și dimensiunile competenței didactice.

Fig.3. Contextul conturării CEI.

Ținând cont de faptul că CEI se formează ca rezultat al conexiunii competenței interculturale și a competenței didactice, considerăm oportun a determina parametrii acesteia prin fuziunea aspectelor psihologic, pedagogic și social ale competenței interculturale și a componentelor competenței didactice.

I. Componenta normativă – respectarea principiilor în contextul educației interculturale

a) aspectul psihologic

- recepționarea empatică a mesajului educațional; accesibilitatea conținutului și strategiei educative în raport cu dezvoltarea psihofizică a elevilor;

b) aspectul pedagogic

- abordarea sistemică a problemei vizate în contextul altor conținuturi educaționale; asigurarea caracterului științific al informației vehiculate despre alte culturi și al strategiilor aplicate; asigurarea integralității rezultatului scontat în scopul acumulării cunoștințelor despre diverse culturi, formării de atitudini pozitive față de cei diferiți de noi; formarea unor comportamente ce facilitează integrarea interculturală;

c) aspectul social

- respectarea altor culturi pornind de la respectul față de propria cultură; determinarea priorităților socioculturale în educația interculturală; valorificarea potențialității interculturalității în formarea dimensiunilor de personalitate.

II. Componenta teleologică/predictivă – formularea obiectivelor de educație interculturală

a) aspectul psihologic al procesului didactic

- respectarea particularităților de vârstă ale elevilor; formarea atitudinilor elevilor față de diverse culturi și reprezentanții acestora; dezvoltarea interesului elevilor față de esența/conținutul altor culturi;

b) aspectul pedagogic

- stabilirea concordanțelor cu structura procesului didactic; stabilirea concordanțelor cu conținutul actului educațional; corelarea cu resursele/mijloacele disponibile; determinarea perspectivelor educaționale;

c) aspectul social

- identificarea tradițiilor elevilor ca grup etnic vizavi de unele abordări interculturale; determinarea posibilităților colaborării școală-familie; încadrarea finalităților definite în contextul acțiunilor statului/sistemului educațional în domeniul educației interculturale; proiectarea perspectivei deschiderii socioculturale determinate de finalitățile formulate.

III. Componenta decizională – capacitatea luării deciziilor în contextul educației interculturale

a) aspectul psihologic

- analiza aspectelor obiective și subiective; valorificarea relației profesor-elev; valorificarea climatului psihologic al clasei;

b) aspectul pedagogic

- luarea în considerație a integralității procesului educațional; identificarea opțiunii pentru strategia adecvată finalităților educației interculturale; determinarea opțiunii pentru un comportament adecvat contextului educației interculturale;

c) aspectul social

- adecvarea deciziei pentru un anumit conținut sau strategie la contextul sociocultural existent; determinarea/formularea prospectivității socioculturale a deciziei.

IV. Componenta instrumentală/operațională – capacitatea de a proiecta și realiza educație interculturală

a) aspectul psihologic

- identificarea tehnologiilor de educație interculturală adecvate nevoilor de formare ale elevilor; utilizarea tehnologiilor stimulatorii/motivaționale; corelarea influențelor de educație interculturală cu particularitățile de vârstă și individuale;

b) aspectul pedagogic

- proiectarea și realizarea sistemică și sistematică a activităților de educație interculturală; transformarea elevului în subiect al educației interculturale; adecvarea tehnologiilor la finalitățile educației interculturale; utilizarea preponderentă a tehnologiilor formativ-dezvoltative;

c) aspectul social

- proiectarea și utilizarea tehnologiilor învățării prin cooperare; valorificarea diferențelor socio-culturale; valorificarea parteneriatului socioeducațional.

V. Componenta apreciativă – capacitatea de a evalua contextul rezultatului și perspectivele educației interculturale

a) aspectul psihologic

- aprecierea motivelor și intereselor pentru studierea altor culturi; identificarea empatiei / lipsei de empatie în comunicarea interculturală; aprecierea valorilor interculturalității și multiculturalității în contextul sistemului de valori al elevului;

b) aspectul pedagogic

- formularea criteriilor de apreciere a rezultatelor educației interculturale; formularea criteriilor de evaluare a activităților de educație interculturală;

c) aspectul social

- aprecierea premiselor sociale ale educației interculturale; evaluarea perspectivelor integrării interculturale; aprecierea avantajelor contactului cu alte culturi; aprecierea posibilităților clasei ca grup social în formarea dimensiunii interculturale a personalității.

Identificarea acestor componente a constituit reperul metodologic în formarea competenței de educație interculturală a viitorilor profesori.

Pentru formarea acestor parametri vom pune în aplicare modelul pedagogic de formare a competenței de educație interculturală, prefigurând influența reciprocă a elementelor constitutive sub aspect normativ, teleologic și tehnologic (Fig.4).

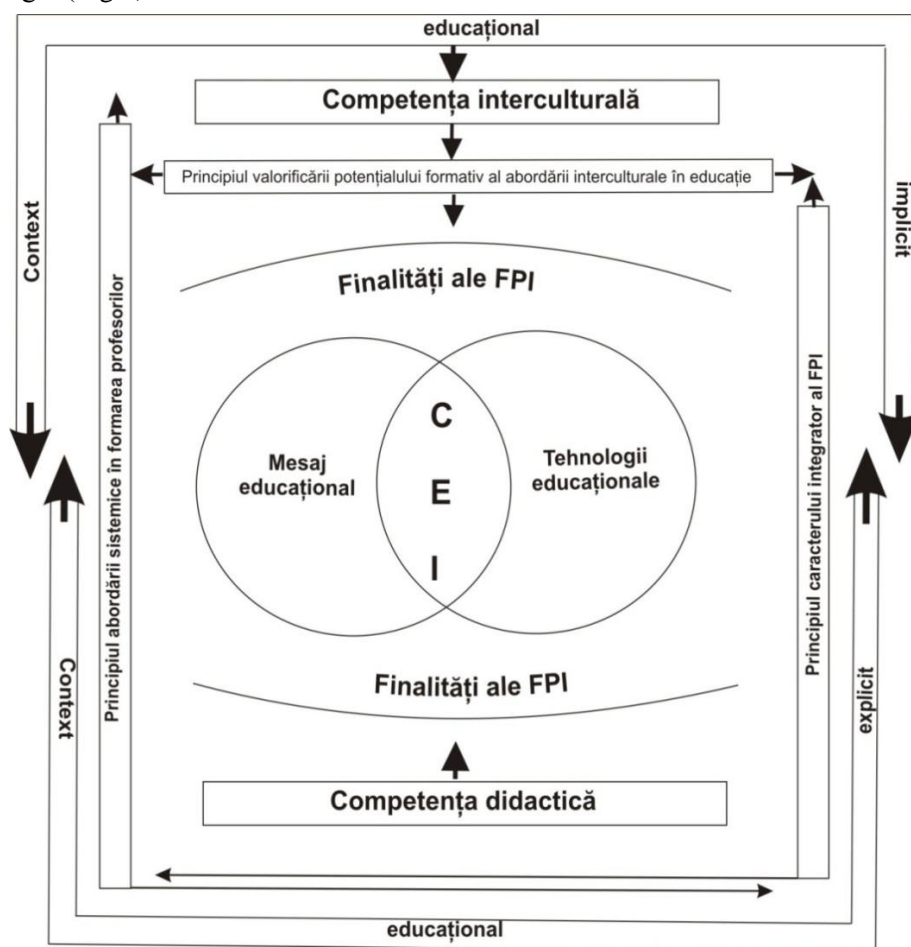

Fig.4. Model de formare a CEI.

Ținând cont de interconexiunea elementelor procesului educațional, acest model poate fi aplicat, considerăm, la formarea diverselor competențe ale viitorilor profesori, prin utilizarea reperului conceptual de fuzionare a competențelor generale și a celor specifice. La scara formării CEI, modelul poate fi aplicat nu doar în cadrul specialității *Limbi și literaturi*, ci la oricare altă specialitate ce include și modulul psihopedagogic.

Modelul de formare a CEI, elaborat în baza reperelor teoretice și a reflecțiilor determinate de experiența în sala de curs, a fost validat experimental în cadrul disciplinei *Didactica limbii engleze*. Experimentul a fost constituit din cele trei etape clasice: de constatare, de formare și de evaluare. Probele experimentale coordonate pentru formarea interculturală a profesorilor au fost administrate pe un eșantion de 138 de subiecți, studenți ai Universității de Stat din Republica Moldova, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine.

Acceptând realitatea activității profesionale și abordarea formării profesionale orientate spre finalități exprimate în competențe, am încercat să demonstrăm necesitatea formării sistemului de competențe ale viitorului profesor din perspectiva formării dimensiunilor de personalitate a elevilor. În acest scop, valorificăm concepția învățământului universitar, orientat spre formarea unui sistem de calificări rezultat din deținerea de către absolvent a competențelor generale (transversale) și specifice. În situația concretă, când tindem să pregătim elevul pentru viață în condițiile deschiderii, mobilității și diversificării culturale, parcursul formativ are următorul design (Fig.5).

Din perspectiva formării formatorilor (în contextul problemei abordate), designul formării profesionale în cadrul universitar are următoarele finalități:

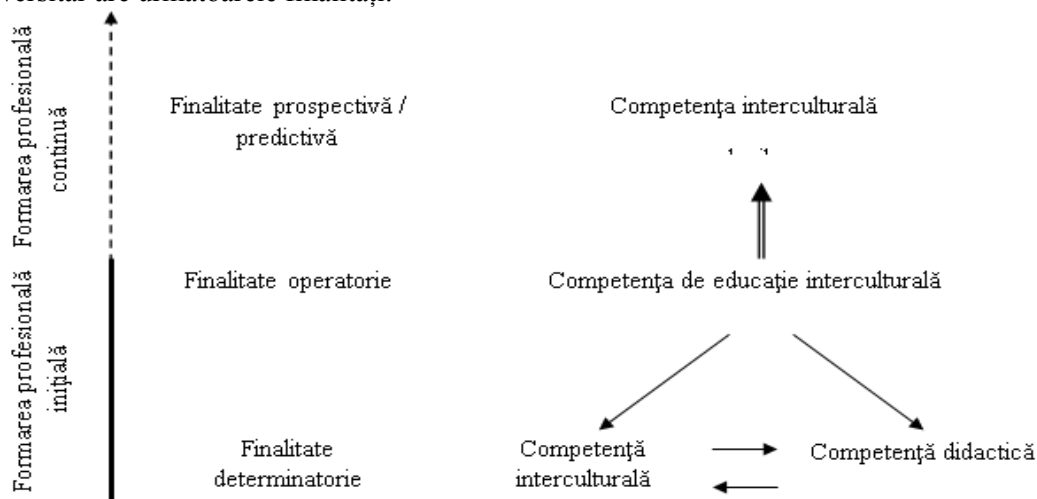

Fig.5. Designul procesului formativ.

Formarea/consolidarea competenței interculturale și a competenței didactice se produce în cadrul programului de formare profesională prin disciplinele programului și prin modulul psihopedagogic. *Deoarece specificul instruirii în procesul de formare profesională (22 – Științe Umanistice, 222 – Limbi și Literaturi, 222.1 – Limbi și Literaturi) favorizează formarea competenței interculturale, scopul nostru a fost de a consolida și a amplifica această competență.* Atribuind educația interculturală noilor educații, considerăm că ea poate fi realizată infuzional, prin încadrarea finalităților specifice în contextul conținutului studiat; modular, prin organizarea unui modul consacrat problemei abordate în contextul tematicii curriculare; printr-o abordare interdisciplinară, atunci când activitatea educativă este proiectată și realizată de către un grup de profesori ce predau diverse discipline; prin organizarea unei discipline aparte ce vizează educația interculturală. În cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine, educația interculturală se realizează preponderent infuzional și prin predarea unor discipline, precum: Semiotica textului englez, Tipologia textului, Lingvistica textului, Sociolingvistica și Civilizația engleză, Mass-Media, Morfologie și comunicare orală, Lexicul și gramatica textului, care abordează prioritar acest conținut educațional. Din cele prezentate concluzionăm că programul de formare profesională favorizează formarea competenței interculturale. Pe lângă influența educativă implicită, care în fond nu garantează formarea integrală a competenței, educația explicită în context universitar contribuie la formarea și la consolidarea competenței interculturale. Cu toate că finalitățile unor discipline pun accent preponderent pe componenta cognitivă sau afectivă, iar alte discipline pe componenta comportamentală, neglijându-se posibilitățile integratoare ale conținuturilor, efectul integrator se produce prin fuziunea achizițiilor academice din cadrul mai multor discipline.

Astfel, am constatat că conținuturile programului de formare conturează cele două dimensiuni ale competenței interculturale: prezentarea de sine și gestionarea interacțiunii. Obiectivele curriculare care stimulează formarea competențelor de comparare a valorilor culturii autohtone și străine (frecvent întâlnite în curriculum) generează abilități de fuzionare a acestor două dimensiuni ale competenței interculturale.

Deoarece modelul elaborat de noi pretinde a avea un caracter general (cu posibilitatea aplicării diverselor programe de formare profesională), menționăm că o analiză a literaturii în domeniu, precum și analiza propriei experiențe ne permite să afirmăm că realizarea infuzională a educației interculturale e posibilă și în contextul pregătirii pedagogice a viitorilor profesori de la diverse facultăți.

Formarea competenței didactice se realizează în cadrul modulului psihopedagogic. Componenta *Psihologie și Curs opțional la Psihologie* permite formarea competențelor necesare lucrului cu diverse tipuri de personalitate a elevului și cu elevii de diferite vârste. Cunoașterea noțiunilor și a proceselor psihice sub aspect cognitiv și emoțional-afectiv contribuie la dezvoltarea capacității de emiteră a unui mesaj adecvat situației de comunicare și recepționarea empatică a mesajului emis de către interlocutor. Cunoașterea aspectelor psihologice ale relaționării favorizează perceperea și aprecierea contextelor socioculturale și deschiderea persoanei către alte culturi. Componenta *Pedagogie și Curs opțional la Pedagogie* formează competențe necesare activității în clasă, realizării explicite a procesului educațional. *Didactica particulară* (Metodica predării limbilor străine) constituie a treia componentă în cadrul acestui modul și are, după părerea noastră, menirea de a forma la viitorul profesor acele competențe care îi vor permite să realizeze procesul educațional al elevilor prin vehicularea unor conținuturi specifice și prin realizarea unor finalități, care, în conexiune cu alte discipline școlare, vor contribui la formarea personalității elevului în integralitatea sa.

Reperul normativ al formării CEI îl constituie principiile ce determină contextul conceptual al procesului. În primul rând, considerăm necesară respectarea *principiului caracterului integrator al formării profesionale inițiale*. Deducem acest principiu reieșind din necesitatea abordării integratoare a procesului educațional (G.Văideanu [1], T.Callo [2], A.R. Radcliffe-Brown [3]) și din esența implicită și explicită a fenomenului educațional. Formarea competențelor specifice ale viitorului profesor se reperează atât pe competențe generale (precum cea comunicativă, cu precădere cea de comunicare într-o limbă de largă circulație), cât și pe competențe specifice programului de formare a viitorului filolog (din analiza datelor prezentate anterior am constatat că, datorită pregătirii anterioare, studenții dețin elemente ale competenței interculturale) și pe competențe specifice formate prin elementele anterioare (psihologie, pedagogie) ale modulului psihopedagogic, care conturează competența didactică. Aceasta constituie și ea un fundament pentru formarea competenței de educație interculturală. Prin implicațiile noastre la nivel formativ am încercat valorificarea achizițiilor anterioare ale studenților sub aspectul deținerii competenței interculturale și a celei didactice, consolidarea acestora și formarea, în baza lor, a competenței de educație interculturală.

Un rol important are și respectarea *principiului abordării sistemice în formarea profesională inițială*. Deducem acest principiu din caracterul sistemic al procesului educațional, care reflectă, după cum se exprimă S.Cristea, „necesitatea realizării unor interdependențe între toate componentele implicate în mod direct și indirect în realizarea funcțiilor generale ale activității de formare/dezvoltare permanentă a personalității umane” [4]. Dacă principiul caracterului integrator al formării profesionale pune accent pe teoria hegeliană asupra unității și influenței reciproce a elementelor constitutive ale unui sistem, atunci principiul caracterului sistemic al formării profesionale pune accent atât pe unitatea componentelor, cât și pe permanenta influență a acestora, generând fenomenul continuității. Din această perspectivă, deducem finalități ce se referă la sistem și finalități ce se referă la proces. În acest sens, pornim de la abordarea sistemică a finalităților. Pregătirea profesională presupune formarea unui sistem de competențe în baza interferenței funcționale dintre competențele generale și competențele specifice. CEI se formează sub influența competenței interculturale și a competenței didactice, precum și sub influența altor competențe deținute de către studenți. Formarea competențelor constituie rezultatul unui demers educațional proiectat și realizat conform unor strategii pertinente. Influențele sporadice și incidentale nu garantează durabilitatea achizițiilor academice.

E nevoie să evidențiem și *principiul valorificării potențialului formativ al abordării interculturale în educație*. Deducem acest principiu din esența socială a educației și din caracterul axiologic (*a se vedea* [5-8]); influența reciprocă dintre educație și societate, exprimată de către P.Bourdieu prin formularea conceptului de habitus; recunoașterea ideii despre interacțiunea dintre cultură și societate, precum și dezvoltarea culturii prin schimbul de valori, formulată de către G.Drach [9]; accentul pus de către G.Văideanu pe necesi-

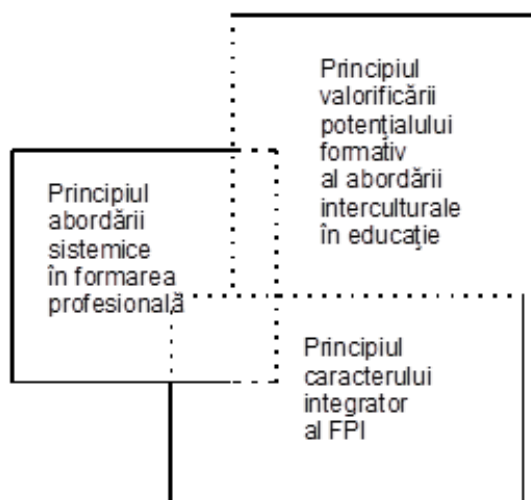

Fig.6. Principii determinante ale formării CEI.

tatea formării formatorilor din perspectiva interacțiunii socioculturale [10]. Problema interculturalității este actuală, iar achizițiile în acest sens asigură o funcționalitate mai mare relațiilor interumane. Posibilitatea și capacitatea de a cunoaște și utiliza reperele culturale ale altor culturi generează beneficii autorealizării personalității atât în plan personal-social, cât și sub aspect profesional.

Toate aceste principii constituie niște norme, a căror respectare facilitează proiectarea și realizarea componenteii teleologice a modelului de formare a CEI. Finalitatea modelului constă în *formarea competenței de educație interculturală*.

Aspectul conținutul reflectat în modelul elaborat de noi exprimă în primul rând conținutul curricular, determinat de programul de studii realizat în cadrul disciplinei *Didactica limbii engleze*, de programul stagiului de practică didactică și de programul stagiului de practică pedagogică. În aceste programe curriculare este integrat mesajul deschiderii spre alte culturi la nivel cognitiv, de formare a atitudinilor și aspectul operațional/comportamental. Noile achiziții se bazează pe achizițiile anterioare: cele psihopedagogice, dobândite în cadrul disciplinelor cu caracter psihologic și al disciplinelor cu caracter pedagogic; cele interculturale, dobândite în cadrul disciplinelor programului de studii 22 – Științe Umanistice, 223 – Limbi și Literaturi Străine.

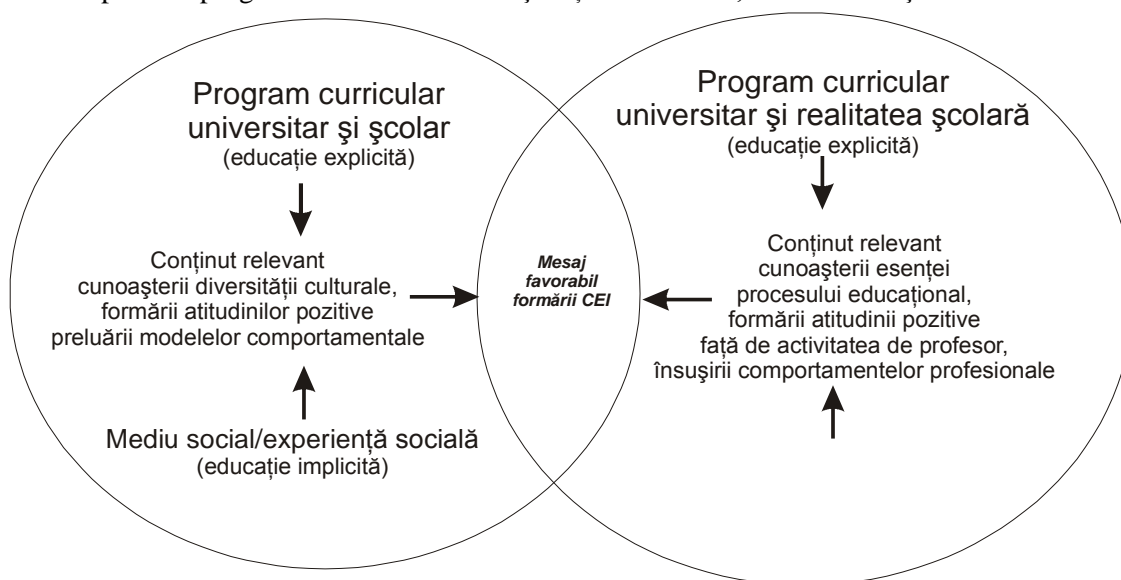

Fig.7. Elementul conținutul al formării CEI.

Prin realizarea următoarelor activități am consolidat competența interculturală, am format/consolidat competența pedagogică/didactică și am format competența de educație interculturală.

Cunoscând reperul normativ, cel teleologic și conținutul, conturăm aspectul tehnologic – elaborarea unei strategii adecvate realizării obiectivului, ținând cont de sistemul de principii. După cum am menționat, strategia formării CEI a intercalat:

- faza formativ-aplicativă, punându-se accent pe valorificarea posibilităților de formare a competențelor în context universitar;
- faza aplicativ-formativă, punându-se accent pe valorificarea posibilităților de formare a competențelor în context școlar.

În contextul fazei formativ-aplicative formarea CEI am realizat-o în cadrul disciplinei *Didactica limbii engleze* (curs și seminar). Demersul formativ a urmat logica predării-învățării-evaluării, pornind de la reactualizarea, redefinirea, definirea unor noțiuni, stabilirea raportului dintre cauză-efect al unor fenomene, spre crearea unor situații-problemă în încercarea de a exersa unele abilități și de a dezvolta unele capacități.

Din cele prezentate stabilim că formarea unei competențe este favorizată de complementaritatea funcțională a învățării implicite (sociale) și a învățării explicite (academice). Promovarea conceptului de competență și încadrarea întregului proces de formare profesională într-un context metodologic de formare a competențelor contribuie la formarea reprezentărilor despre competențe ca dimensiuni ale comportamentului profesional și la conștientizarea perfecționării continue a acestora.

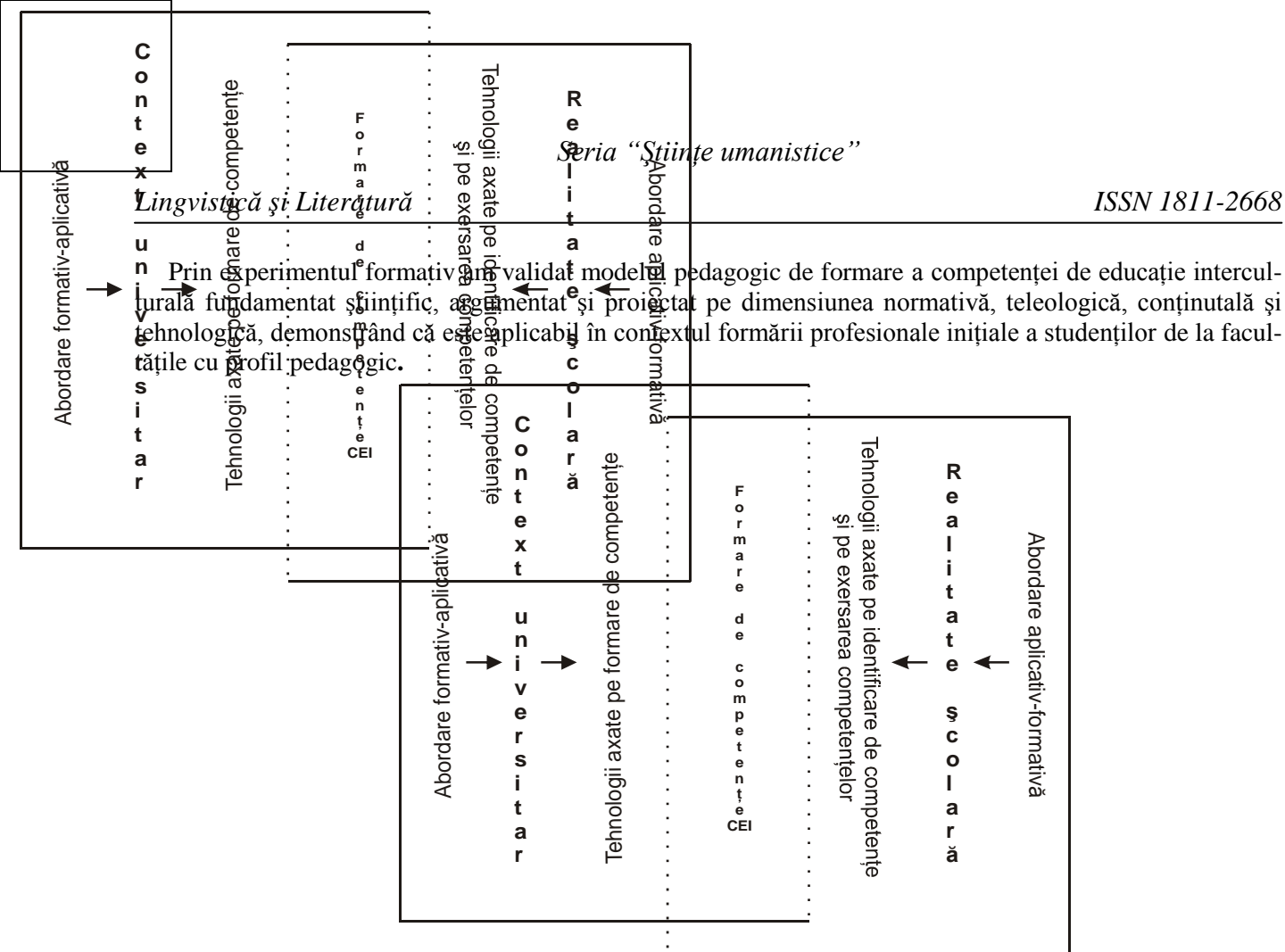

Fig.8. Aspectul tehnologic al strategiei de formare a CEI.

Formarea competenței de educație interculturală s-a integrat în procesul de formare a altor competențe necesare unui profesor școlar, punându-se accent atât pe componenta instructivă, cât și pe componenta formativ-educativă a învățământului în cadrul disciplinei predate. Formarea competenței de educație interculturală s-a realizat reieșind din aprecierea faptului că educația în context formal trebuie să ducă la conturarea întregului sistem de competențe necesare persoanei pentru integrarea socială. În viziunea noastră, pentru a forma la elevi o careva competență, profesorul trebuie să o dețină el însuși și, plus la aceasta, să dețină competența didactică, care îi servește drept instrumentariu educațional de influență în clasă.

Referințe:

1. Văideanu G. Educația la frontieră dintre milenii. - București: Editura Politică, 1988.
2. Callo T. Școala științifică a pedagogiei transcendente. - Chișinău: Pontos, 2010.
3. Radcliffe-Brown A.R. Structură și funcție în societatea primitivă. - Iași: Polirom, 2000.
4. Cristea S. Curriculum pedagogic. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2006, p.51.
5. Ibidem.
6. Macavei E. Pedagogie. Teoria educației. - București: Aramis, 2001.
7. Cristea S. Fundamentele Științelor Educației. Teoria generală a educației. - Chișinău, București: Litera Internațional, 2003.
8. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. - Москва: Совершенство, 1995; Драч Г. Культурология. - Ростов на Дону: Феникс, 2007.
9. Драч Г. Культурология. - Ростов на Дону: Феникс, 2007, с.83-86.
10. Văideanu G. UNESCO-50-Educație. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1996.

Prezentat la 29.06.2012